

JOLANTA KARBOWNICZEK

Wydział Pedagogiczny

Akademia Ignatianum w Krakowie

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4746-3814>

Forum Pedagogiczne
2018/2

Wpłynęło: 26.08.2018

Zatwierdzono do druku: 26.09.2018

DOI: 10.21697/fp.2018.2.22

Sytuacje stresowe uczniów w środowisku szkolnym

[Sorokosz I. (2017). *Wybrane aspekty funkcjonowania uczniów w sytuacjach stresu szkolnego*. Elbląg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 209 s.]

Funkcjonujemy w dobie współczesności, w której dynamika przemian społeczno-politycznych, ekonomicznych i oświatowych oraz niezwykle szybko postępująca technopolizacja życia oddziałują na proces wychowania, nauczania i uczenia się dziecka. Środowisko społeczne, w którym ono przebywa, stanowi konstytutywny rozdział w jego harmonijnym bądź nieharmonijnym rozwoju. W dobie tych przeobrażeń zarówno rodzina, jak i szkoła zaczynają tracić swój status. Szkoła staje się kolebką wzrostu negatywnych zachowań uczniów oraz miejscem generującym stres, który ujawnia się w toku codziennego kontaktu uczniów z nauczycielami. Stres zatem to jeden z największych problemów codzienności naszego życia. Dzieci i młodzież są szczególnie narażone na jego destrukcyjne działanie. Rodzina i szkoła to środowiska niezwykle ważne w kreowaniu odporności młodych osób wobec różnorodnych sytuacji stresowych. W kontekście powyższych refleksji poznawczych i przemyśleń autorki powstała ciekawa dla odbiorców monografia pt. *Wybrane aspekty funkcjonowania uczniów w sytuacjach stresu szkolnego*.

Publikacja *Wybrane aspekty funkcjonowania uczniów w sytuacjach stresu szkolnego* składa się z pięciu kompatybilnie i interdyscyplinarnie zaprezentowanych części, w których ukazano innowacyjną problematykę psychologiczno-pedagogiczną dotyczącą stresu szkolnego, przedstawionego z perspektywy dwóch podmiotów edukacyjnych: ucznia i nauczyciela oraz w aspekcie ich wzajemnych relacji.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Stres psychologiczny i sposoby radzenia sobie z nim*, Irena Sorokosz zapoznaje czytelnika z pojęciem stresu w różnych koncepcjach, z jego wielowymiarowym znaczeniem, podkreślając szczególnie ważny aspekt edukacyjny. Ukazuje stres w sytuacjach trudnych. Dalej, w trakcie swojej refleksji, koncentruje się na stresorach, reakcjach na stres oraz różnorodnego typu zachowaniach występujących w sytuacjach stresu. Autorka opiera się przede wszystkim na paradygmacie koncepcji poznawczej. Odwołując się do R. Lazarusa (1999), przedstawia czynniki, które zaangażowane są w proces powstawania stresu,

uszczegóławiając zwłaszcza te sytuacyjne i osobowe, w kontekście przestrzeni edukacyjnych. Niezwykle ciekawie opisuje sposoby radzenia sobie ze stresem oraz jego następstwa. Sensowne podsumowanie zamyka pole rozważań teoretycznych nad podejmowanymi treściami.

W rozdziale drugim Irena Sorokosz, posługując się analizą sekwencyjną, trafnie interpretuje stres szkolny, ukazując go jako paletę negatywnych emocji, które wywoływane są przez wielość sytuacji zadaniowych i społecznych. Odwołując się do praktyki szkolnej, prezentuje obecność tego zjawiska w relacjach uczniów z nauczycielami i rówieśnikami, w wysoko stawianych wymaganiach dotyczących uczenia się oraz w wypełnianiu obowiązków szkolnych. Szkoła ukazana jest tutaj jako miejsce występowania wielu reakcji stresowych, a same sytuacje szkolne dla uczniów są trudne, często niełatwe do pokonania. W życiu i aktywności uczniów mamy do czynienia z wieloma sytuacjami „nowymi” – trudnymi dla nich (adaptacja w nowym środowisku, grupy społeczne, podejmowanie nowych zadań i wyzwań, różnych form aktywności, spełnianie nadmiernych wymagań, zagrożenia związane z niepowodzeniem, zła ocena, kara, lęk przed odpowiedzią na środku klasy, rozwiązywanie zadań przy tablicy, krytyka na forum klasy i in.), na co wskazuje zaprezentowana przez autorkę rzeczywistość edukacyjna. Ważne jest również tutaj postrzeganie trudności szkolnych oraz podejmowanie efektywnych działań w sytuacjach stresowych. Refleksje na temat dużych różnicowań zachowań uczniów w szkolnych sytuacjach trudnych zamykają ten ciekawy i pełen kontrowersji rozdział.

Problematyka dotycząca *Reakcji szkolnych, jako czynnika stresogennego* z perspektywy procesu nauczania została przedstawiona przez Irenę Sorokosz w rozdziale trzecim. Ukazanie jej w aspekcie wieloczynnikowym oddziałuje na wiele obszarów funkcjonowania nauczyciela i ucznia w środowiskach społecznych: rodzinie, szkole, grupach rówieśniczych. Te rzeczywistości: świat uczniów, nauczycieli oraz klasy szkolnej to starcie innych światów – nauczycielskiego i uczniowskiego, mających zupełnie odmienne oczekiwania wobec szkoły. Autorka odwołuje się do wielu badań empirycznych i przedstawia czytelnikowi sytuacje trudne w ocenie uczniów i nauczycieli, a także najczęstsze przyczyny sytuacji stresowych wymienianych przez uczniów i nauczycieli. Umiejętnie obiektywizuje, problematyzuje i różnicuje przejawy oraz następstwa stresu w sytuacjach edukacyjnych, czynniki stresogenne wynikające z zachowań uczniów wobec nauczycieli, konflikty z nauczycielami i ich źródła, relacje uczniów z rówieśnikami, pozycję ucznia w klasie, klimat szkoły i atmosferę panującą w klasie oraz znaczenie tych ostatnich dla funkcjonowania uczniów i nauczycieli we wspólnej przestrzeni edukacyjnej. Rozdział ten zawiera bogate, interesujące i przydatne treści prezentujące dużą wartość poznawczą.

Kwestie zasobów osobistych, które jako relatywnie stałe cechy jednostki oddziałują na selektywność procesów oceny poznawczej oraz na sam proces radzenia sobie w wielu sytuacjach trudnych, otwierają rozdział czwarty. Irena Sorokosz wykazuje w nim nowość strategii narracyjnej, wskazując na koherentny i przemyślany

związek pomiędzy zakresem zasobów osobistych, którymi dysponują uczniowie, mogący w istotny sposób warunkować pracę nauczycieli. Szeroko i wnikliwie uściśla kwestie lęku szkolnego i sposobów radzenia sobie z nim, wprowadzając czytelnika w dyskurs i spory toczące się wokół tak ważnych, podejmowanych przez nią treści. W obrębie poruszanej problematyki sprawnie dokonuje interpretacji pojęć, którymi się posługuje, dobierając w adekwatny i przemyślany sposób kategorie służące konstruowaniu świadomości psychologiczno-pedagogiczno-socjologicznej.

Publikację zamyka rozdział piąty, dotyczący wsparcia społecznego, ujętego jako zasób dostarczony przez interakcje z innymi ludźmi oraz jako konsekwencja przynależności społecznej. Charakteryzując okres dorastania, który powoduje liczne zmiany rozwojowe u gimnazjalistów i licealistów, prezentując własne badania empiryczne, autorka przedstawia wagę wspierania uczniów przez rodzinę, szkołę, nauczyciela, rówieśników, instytucje. Prezentuje programy, techniki poznawczo-behawioralne, techniki relaksacji, trening asertywności, aktywność fizyczną i sport, które pomagają podmiotom edukacyjnym w przezwyciężaniu stresu. Irena Sorokosz prowadzi dyskusję na temat skuteczności ich stosowania w praktyce pedagogicznej. W rozdziale prezentuje cenny materiał poznawczy, nowatorski i aplikujący do dalszych postępowań badawczych. Publikację zamyka zakończenie oraz obszerna i bardzo wartościowa bibliografia.

Praca Ireny Sorokosz pt. *Wybrane aspekty funkcjonowania uczniów w sytuacjach stresu szkolnego* stanie się dla czytelnika cennym źródłem teoretyczno-praktycznym, a także uzupełnieniem dotychczasowych opracowań z zakresu omawianego tematu, dostępnych na polskim rynku księgarskim. Stanowi ona wartościowo poznawcze studium psychologiczno-pedagogiczne, opisowo-analityczno-empiryczno-interpretacyjne. Wyróżnia się klarownością stawianych problemów, rzetelnością w sposobie podejmowania dyskusji oraz wyciąganiem ciekawych wniosków. Geneza zainteresowania się prezentowaną problematyką wskazuje na duże zaangażowanie autorki w rzeczywistość edukacyjną polskiej szkoły XXI wieku, funkcjonowania w niej trzech podstawowych podmiotów: uczniów, nauczycieli i rodziców w sytuacjach stresu szkolnego. Książka charakteryzuje się logiczną i przejrzystą strukturą. Jej warsztat pisarski oceniam jako poprawny, jasny, zrozumiały, zwięzły. Rzeczowo i precyzyjnie formułuje myśli. Na uwagę zasługuje intelektualna droga Ireny Sorokosz, przez którą przechodzi ona w trakcie pisania oraz narracja prowadzona w płynny i elastyczny sposób. Biorąc pod uwagę potrzebę przygotowania niniejszego opracowania, autorka przybliżyła czytelnikowi wybrane aspekty funkcjonowania uczniów w sytuacjach stresu szkolnego. Zaprezentowała innowacyjne spojrzenie na ucznia, nauczyciela, rodzica, proces uczenia się, nauczania i wychowania, wielowymiarowość zjawiska stresu – „plagi” XXI wieku, z którym mamy do czynienia coraz częściej w życiu osobistym, w nauce i pracy. Odbiorcami publikacji mogą być studenci, czynni zawodowo nauczyciele, pracownicy naukowcy, psychologowie, pedagodzy szkolni, pracownicy oświaty, a także konsultanci metodyczni oraz wszyscy inni zainteresowani tematem.